

METODE ALTERNATIVE DE ÎNVĂȚARE A ISTORIEI – REALIZAREA UNUI FILM DOCUMENTAR

Camelia SANDU*

ALTERNATIVE METHODS OF LEARNING HISTORY – MAKING A DOCUMENTARY FILM

(Abstract)

This article proposes an example of good practice in history active learning. It may be a little bit difficult to achieve, but has its benefits. The method consists in shooting a documentary film about a memorial raised in the village of Suraia (in the county of Vrancea), by the German soldiers, in 1917, right on the spot where their brothers in arms of the 182nd Royal Saxon Infantry were buried. Achieving such a project involved a four month teamwork of interviewing the local people and the representatives of cultural institutions in the county, surveying the pupils and the parents, searching for records in the archives, writing the commentary for the film and making the film itself. All these are in fact innovatory active learning activities that have multiple advantages.

Keywords: *history of memory, monument, German soldiers, Suraia, active learning.*

Necesitatea învățării nu poate fi pusă sub semnul întrebării. Este chiar una dintre condițiile supraviețuirii. Și cu toate acestea mulți dintre cei asupra cărora se exercită actul învățării se întreabă la ce bun? Sunt criticate tot mai mult avalanșa de informații, de cele mai multe ori fără legătură cu practica sau cu piața muncii, rigiditatea metodelor de tip predare=dictare și evaluare=ascultarea exactă a lecției dictate. Sunt, evident și o multitudine de metode noi, activ-participative care pun elevul în situația de a învăța făcând, "learning by doing" cum susținea filosoful și pedagogul american John Dewey, cel care a popularizat, încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea, ideea de învățare prin practică.

În această situație elevul nu mai este un simplu receptor care-și însușește și transmite mai departe date, situații cunoscute și acceptate ca adevăruri de necontestat, ci este un participant activ la procesul de predare-învățare. Aceste metode sunt solicitante și pentru profesor, deoarece presupun efort suplimentar, cer mult timp pentru a fi indentificate cele mai potrivite cu obiectivele propuse și competențele ce urmează a fi realizate și mai ales, pentru a fi puse în practică.

* Profesor de istorie, Școala Gimnazială Suraia, județul Vrancea.

În același timp sunt solicitante și pentru elev care trebuie să-și pună la lucru capacitățile intelectuale: analiza, sinteza, gândirea critică, creativitatea, dar abia acum procesul de învățare își atinge scopul. Elevul este ajutat să înțeleagă ceea ce i se predă și astfel va ști să aplice în diferite situații ceea ce a și-a însușit la clasă.

La istorie elevul nu mai învață doar în sala de clasă și nu doar la școală. Învață din excursii, drumeții, tabere tematice, din mass-media, biblioteci, arhive, muzee. Cunoștințele pe care le are provin și din viață, ziare, din diverse situații cu care s-a confruntat. Dacă elevul și mai târziu adultul are o cultură temeinică formată la școală, atunci va putea să sintetizeze, să integreze, să aleagă informațiile care ajung la el, să discearnă între ceea ce este important și ceea ce este lipsit de importanță. Până atunci va constata că sunt mai multe tensiuni între diferitele valori educaționale care-l includ și pe el:

- între aspirațiile elevilor și valorile impuse de adulți;
- între valorile puse în circulație de școală și valorile provenite din cotidian în mod difuz, conflictul dintre planul formal și cel informal;
- între valorile locale, etnocentriste și valorile generale ale umanității, cu virtuți integrative și holistice;
- între valorile circumstanțiale, de scurtă durată orientate spre nevoi prezente și valorile deschise, purtătoare de viitor, mai puțin fixate, dar foarte necesare;
- între planul cunoașterii valorilor și planul practic, de materializare a unei valori;
- între ceea ce pregătește școala și ceea ce dorește piața muncii;
- între oferta unică și oferta plurală¹.

Mai sunt și altele, șaptesprezece în total, identificate de profesorul Constantin Cucuș, dar pe cele enumerate aici am încercat să le rezolvăm inclusiv prin realizarea de către elevi a unui film documentar ca metodă alternativă de învățare a istoriei. Subiectul filmului a fost monumentul funerar ridicat de soldații germani la Suraia, în anul 1917, pe locul înhumării camarazilor lor. Am dorit să realizăm, astfel, un echilibru între:

- ceea ce vor elevii: utilizarea mijloacele tehnice moderne, și presiunea creată de adulți pentru folosirea acestora cât mai rar;
 - cunoștințele dobândite la școală de elevi despre primul război mondial și memoria colectivă despre cum a afectat războiul localitatea natală a elevilor;
 - informațiile ce țin de istoria universală și națională și cele de istorie locală;
 - a învăța prin memorare și a învăța prin a face (learning by doing).
- Elevii au avut posibilitatea să lucreze cu mijloace moderne, foarte populare printre ei: reportofonul, camera de filmat, calculatorul pentru a

¹ Constantin Cucuș, Educația. Dimensiuni culturale și interculturale, Iași, Editura Polirom, 2000, p. 82, 83.

realiza un demers științific. Au valorificat informațiile provenite din cotidian dar și pe cele din surse autorizate, au integrat istoria locală în istoria națională și universală și au valorificat aspecte care să vizeze reconcilierea. În același timp, au învățat făcând și au folosit mijloacele moderne într-un mod pe care-l vor putea utiliza în viitor pentru a-și găsi un loc de muncă.

Tehnologia modernă este un mijloc pentru învățarea complementară a istoriei. Recomandarea Nr. 1283/1996 a Consiliului Europei privind istoria și predarea istoriei în Europa propune introducerea noilor tehnologii ale informației în acest proces. Pentru Istorie nu există obiectul de studiu în lumea reală, tangibilă. Istoricul este obligat să penduleze între demersuri legate de lumea ideilor și demersuri legate de lumea obiectelor². Analiza documentelor și analiza obiectelor creează oportunități pentru interpretare pe baza textelor și a obiectelor. Prezentările făcute de profesor, folosind noile tehnologii, creează cadrul pentru demonstrații, sintetizare de informații, evidențierea aspectelor majore ale fenomenelor studiate. Prezentările realizate de elevi oferă indicii măsurabile ale performanțelor acestora, iar dacă acestea sunt făcute în echipă, implică capacitatea de decizie colectivă și responsabilitatea grupului³.

Vizionarea unui film documentar poate oferi perspective noi, care nu se găsesc, întotdeauna, în manuale, reprezentări ale realității care pot pune elevii în situația de a-și pune întrebări și de a căuta răspunsuri, dar și o puternică implicare afectivă. Filmul didactic este util pentru a informa, a ilustra, a demonstra, a sensibiliza și a antrena elevii. Prin forme și procedee de expresie specifice, filmul didactic comunică cu rapiditate un bogat conținut informațional, care le asigură elevilor o lărgire considerabilă a orizontului cunoașterii. Se asigură un suport intuitiv, concret pentru informațiile abstracte, contribuind la o mai bună înțelegere și la o mai rapidă însușire a conceptelor⁴. Profesorul Ioan Cerghit a ajuns, în urma experimentelor realizate, la concluzia că rezultatele obținute de elevii care primesc o instruire suplimentară cu ajutorul filmelor depășesc cu mult rezultatele celor care primesc o instruire doar pe căi tradiționale. Îmbinarea imaginii cu cuvântul sporește receptivitatea elevului față de conținutul propus spre învățare pentru că acesta se adresează, simultan, mai multor simțuri și antrenează elevul la o participare intensă la actul de cunoaștere⁵. Avantajele filmului didactic nu sunt doar de ordin cantitativ, nu doar că se transmite și se receptează o cantitate mai mare de informații și atitudini, dar se asigură și o calitate superioară a învățării, pentru că se facilitează înțelegerea noțiunilor transmise și se dezvoltă elevilor capacități precum compararea, gândirea critică sau receptarea și interpretarea mesajelor. În același timp,

² Laura Căpiță, Carol Căpiță, *Tendințe în didactica istoriei*, Pitești, Editura Paralela 45, 2005, p. 30.

³ Miron Ionescu, Ioan Radu, *Didactica modernă*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2001, p. 152.

⁴ Ion Albușescu, *Educația și mass-media, curs pentru studenți*, Cluj-Napoca, Universitatea Babeș-Bolyai, 2010, p. 33.

⁵ Ioan Cerghit, *Filmul în procesul de învățământ*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1970, p. 92.

filmele didactice pot să nască sentimente, trăiri, să sensibilizeze pentru o problemă, să ducă la discuții pe diverse teme între profesor și elevi sau între elevi, să nască confruntări de opinie.

Dacă vizionarea unui film didactic are atâtea avantaje (sunt și dezavantaje: volumul mare de imagini, care poate duce la confuzii, aspectele secundare pot lua locul celor cu adevărat importante), realizarea unui astfel de film de către elevii înșiși implică și mai mult. Se dezvoltă astfel capacitatea de analiză și interpretare a informațiilor provenite din surse diverse, curiozitate, creativitate, abilități de comunicare și relaționare, căci documentarul nostru a presupus realizarea de către un elev-reporter ajutat de alți doi colegi, a doisprezece interviuri cu locuitori din comună, oameni obișnuiți, dar și cu specialiști, reprezentanți ai unor instituții de cultură din județ: Direcția Județeană de Cultură, Direcția Județeană a Arhivelor Naționale, Muzeul Vrancei. Mai întâi am ales tema, subiectul filmului, plecând de la impresia creată în timp, care apoi s-a transformat în certitudine, că monumentul german este foarte puțin, aproape deloc, cunoscut în comună și în județ. Apoi am ales echipa de lucru, în funcție de disponibilități și abilități, trei elevi de la clasa a VI-a: un elev a fost reporter, a realizat interviurile și apoi le-a prelucrat. Un alt elev a pregătit documentarea despre Primul Război Mondial, a filmat interviurile și a fost vocea filmului. Cel de-al treilea a contribuit la partea de final, făcând montajul filmului. Fiecare a făcut munca la care s-a priceput cel mai mult, dar a colaborat cu ceilalți, s-au sfătuit pentru a lua deciziile cele mai bune.

Tipul de interviu pe care am ales să-l aplicăm a fost interviul semi-directiv cu întrebări prestabilite, dar care oferă suficientă flexibilitate, astfel încât să-i dea celui întrebat posibilitatea să spună ce știe. Elevul-reporter a avut un ghid de interviu, dar a formulat și întrebări suplimentare când a fost cazul, când spusele interlocutorului erau stimuli pentru întrebări spontane. Am ales interviul ca principală metodă de realizare a documentarului pentru că informațiile despre subiectul nostru erau mai ușor de aflat astfel. Dar această metodă de cercetare are și limite: poate crea distorsiuni, confuzii, erori. Am apelat, prin urmare, și la documente de arhivă, îmbinând ineditul cu fapte cunoscute și istoria cu povestea. Toate fragmentele de interviu inserate în documentar sunt precedate sau urmate de comentarii, analize, dovezi. Titlul documentarului este „Monumentul din grădină” pentru că monumentul funerar ridicat de soldații germani la Suraia, în anul 1917, pe locul unde au fost îngropați camarazi de-ai lor din Regimentul de Infanterie Regal Saxon 182, cum aflăm din inscripția de pe latura nordică a monumentului, se află, în prezent, în grădina unei localnice. Documentarul, de 20 de minute, are o parte introductivă, de 5 minute, care face referire la primul război mondial și la situația României și a armatei române în anii 1916-1917. Următoarele 15 minute prezintă povestea monumentului funerar german.

Județul Putna, cum se numea județul Vrancea în perioada interbelică, a fost teatrul multor lupte grele în vara anului 1917. Mărturie stau astăzi, pentru acele timpuri, mausoleele eroilor de la Mărășești, Mărăști, Soveja și Focșani sau cimitirele unde-și dorm somnul soldații căzuți pe câmpurile de luptă atât români,

cât și ruși, germani, austrieci sau maghiari. Printre acestea se remarcă și cimitirele germane din județul Vrancea precum cele de la Frunzoaia-Țifești, Bordești, Focșani și Soveja. Mai sunt, de asemenea și monumente funerare pe locul unor foste cimitire ale eroilor. Unul dintre ele este la Suraia și a fost ridicat de soldații germani din piatră de râu. Deși are 100 de ani, monumentul este aproape necunoscut atât celor mai mulți locuitori din Suraia, cât și autorităților de drept din județ. Poziția sa în spatele unei grădini, aflate pe o uliță secundară a comunei a contribuit, poate, la această situație. Povestea monumentului a fost reconstituită de elevi pe baza unui cumul de interviuri cu locuitori din Suraia, cu reprezentanți ai unor instituții județene de cultură, a adreselor trimise de noi instituțiilor abilitate din județ, a sondajelor de opinie realizate în rândul elevilor și al părinților, dar și cu ajutorul documentelor de arhivă. Au fost intervievați doisprezece localnici, dintre care patru femei, iar dintre acestea, una este proprietara grădinii unde se află monumentul. Aceasta a fost și prima intervievată, apoi au urmat ceilalți.

Opt dintre cei intervievați locuiesc destul de aproape de monument. Una dintre interievate a declarat că nu știe nimic despre monument, iar la ceilalți, informațiile au fost vagi și confuze. Oamenii confundă cimitirul unde-au fost îngropați soldații germani (dar și români și ruși) cu o biserică cu hramul „Adormirea Maicii Domnului”, care a fost, cândva, aproape de calea ferată, unde este acum o troiță. Probabil că această biserică a avut și cimitir sau doar câteva morminte. Una dintre interievate vorbește de niște cruci care s-au adus la una dintre cele trei biserici, care se găsesc acum la Suraia, de la biserică amintită. De fapt, acele cruci, vechi de la anul 1800 și cu inscripții în chirilică, au fost aduse de la o altă biserică mai veche, ce se găsea în apropiere de Siret. Cum se vede, din povestea principală s-au desprins alte povești, o sursă ne-a trimis la alta și altele la altele. O altă sursă de informare a fost sondajul realizat în rândul elevilor și al părinților acestora. La clasa a V-a Dimaci, Dimaci fiind zona în care se află monumentul, din nouăsprezece elevi, niciunul nu știa de existența monumentului, iar dintre părinții lor, doar șase. La clasa a VIII-a A niciun elev și niciun părinte nu știa de existența monumentului, și aceeași situație a fost și la clasa a VI-a A. Monumentul nu este cunoscut nici autorităților din județ. Am solicitat informații Direcției Județene pentru Cultură Vrancea. În anul 2013, angajați ai respectivei Direcții, inventariind monumentele istorice din Suraia, l-au trecut și pe acesta în inventarul realizat. Între timp, instituția și-a schimbat conducerea și actualul director arată că știe despre acea deplasare la Suraia, dar alte informații despre monument nu are. Am cerut informații și de la alte instituții: Muzeul Vrancei și Direcția Județeană Vrancea a Arhivelor Naționale. Ambele instituții au răspuns negativ la adresele noastre prin care ceream să ni se comunice dacă au în evidențe un monument funerar din Suraia.

O altă sursă de informații au fost documentele de la Direcția Județeană Vrancea a Arhivelor Naționale. Astfel dintr-un document aflăm că, în cimitirul eroilor din Suraia, ce ocupa 45 de ari din proprietatea lui Constantin A. Popa, au fost îngropați soldați români, ruși și germani, 650 în total⁶. Tot din documente de

⁶ DJVAN, fond Prefectura Putna, dosar 63/1919, f. 149.

arhivă⁷ mai aflăm că, la sfârșitul anului 1916, Suraia a fost pe linia frontului, iar locuitorii au fost evacuați, mai întâi la Focșani, iar mai apoi în Ialomița și au fost nevoiți, mai mult obligați de fapt, să-și vândă vitele, pe care, la sfârșitul războiului, le vor înapoi. Memoria localnicilor, transmisă din generație în generație, mai păstrează informații despre stabilizarea frontului pe Siret și situația localității Suraia, în urmă cu 100 de ani. Tot la Direcția Județeană Vrancea a Arhivelor Naționale este un tabel cu numele soldaților germani ce odihnesc în cimitirul eroilor de la Biserica Sf. Mina din Focșani⁸. Printre cei 1613 aflați din tabel sunt mai mulți din Regimentul 182 decedați în cursul anului 1917, ceea ce ne duce cu gândul la o informație oferită de Reprezentanța VDK în România (Asociația Germană Pentru Îngrijirea Mormintelor de Război) și anume că, în perioada interbelică, osemintele soldaților germani de la Suraia, au fost strămutate în cimitirul amintit din Focșani. Informația este confirmată și de Oficiul Național pentru Cultul Eroilor. Dintre locuitorii din Suraia intervievați de noi, doar unul știa despre această strămutare.

Filmările au fost realizate în locuri diverse: în grădina unde se află monumentul, în curțile intervievaților, pe străzile din Suraia sau Focșani, în instituțiile unde elevii au mers să ceară informații. Au fost lăsate sunetele ambientale: mașini trecând, un câine lătrând, pentru a consolida efectele realității. La sfârșitul filmului a fost lăsată o înregistrare cu o vecină, a proprietarei grădinii care o cheamă la treburile zilnice și o smulge discuției cu elevii, pentru a realiza astfel, ieșirea din poveste.

Proiectul acesta, de la idee la practică a durat patru luni, timp în care au fost realizate interviurile, au fost căutate documente de arhivă, au fost cerute informații instituțiilor abilitate: Direcția Județeană de Cultură Vrancea, Muzeul Vrancei și Direcția Județeană Vrancea a Arhivelor Naționale, Oficiul Național pentru Cultul Eroilor, Reprezentanța VDK în România. De asemenea, au fost realizate sondajele în rândul elevilor și al părinților, au fost redactate comentariile și a fost realizat filmul propriu-zis.

Realizarea documentarului a consumat mult timp și a necesitat un efort suplimentar pentru elevii implicați. Dar și multe câștiguri. La sfârșitul proiectului, elevii implicați au avut de răspuns unui chestionar cu itemi semiobiectivi și subiectivi, precum:

- dacă le-a plăcut să lucreze la crearea filmului și de ce;
- ce anume le-a plăcut și ce nu le-a plăcut;
- ce dificultăți au întâmpinat;
- ce au învățat;
- ce mai au de învățat;
- cum au colaborat cu ceilalți membri ai echipei de lucru;
- cum au colaborat cu intervievații;
- ce abilitați și-au folosit și dezvoltat;
- dacă ar mai lucra la un proiect asemănător și de ce.

⁷ DJVAN, fond fond Prefectura Putna, dosar 5/1918, f. 3.

⁸ DJVAN, fond Primăria Focșani, dosar 120/1919, f. 201-226.

Răspunsurile lor au evidențiat că, pe lângă faptul că au lucrat cu plăcere și au fost o echipă, elevii au văzut cum se culeg datele pentru reconstituirea istoriei. Au fost implicați în procesul de învățare, au avut nu doar acces la cunoștințe, ci și mijloacele necesare ca să ajungă la aceste cunoștințe. S-au apropiat de cunoaștere pe alte căi decât cele tradiționale urmate la școală și au învățat făcând o muncă care i-a atras, i-a scos din rutină și din sala de clasă și i-a adus în contact cu oamenii, cu trecutul locului dar și al țării și al Europei, văzând cum istoria locală este influențată de istoria națională și de cea europeană. Au înțeles, astfel că istoria locală se integrează istoriei naționale și universale. Au mai înțeles importanța recurgerii la istoria orală, care conferă vitalitate istoriei, dar că, fără documente și o cercetare atentă a tuturor categoriilor de izvoare nu poate fi scrisă. Documentul conferă greutate demersului istoric și autenticitate. Au mai înțeles importanța toleranței, a acceptării celuilalt, care a fost, la un moment dat al istoriei, adversar, dar a cărui memorie trebuie respectată. Printre dificultățile întâmpinate au enumerat: timiditatea în fața camerei de filmat și în fața directorilor de instituții, documentarea despre primul război mondial despre care nu știau mai nimic, prelucrarea materialului adunat, dificultăți cărora le-au făcut față, rezolvându-le.

Ce a însemnat realizarea documentarului pentru ceilalți elevi ai școlii și pentru comunitatea locală? În primul rând au aflat toți despre existența monumentului, cine l-a ridicat, de ce, și în ce scop și cum a trecut prin cei 100 de ani care au urmat. Filmul „Monumentul din grădină” a fost difuzat pe facebook, postat pe youtube la adresa <https://www.youtube.com/watch?v=4j9LCJECUaY&t=734s> și proiectat la școală, cu ocazia „Zilelor Europene ale Patrimoniului”, în prezența intervievaților, a autorităților locale, a elevilor și cadrelor didactice. O altă proiecție, urmată de un workshop, va avea loc în „Săptămâna altfel” dedicată activităților extrașcolare. În al doilea rând, s-a realizat comunicarea intergenerațională, elevii interviuând, mai ales, persoane în vârstă, iar una dintre interviuate a fost chiar bunica elevului-reporter. Această tip de comunicare a urmărit apropierea elevilor de membrii comunității cu mai multă înțelegere, aflându-le poveștile de pe vremea copilăriei lor și atitudinea acestora față de un monument comemorativ, în jurul căruia se jucau la vârste fragede, dar pe care au avut grijă să nu-l deterioreze, ceea ce poate constitui un exemplu pentru copiii de acum. În al treilea rând, a sporit prestigiul școlii în comunitate, comunitatea a aflat mai multe despre școală, despre munca și interesele elevilor într-o perioadă în care sunt multe voci care susțin dezinteresul și apatia elevilor în general. După distribuirea pe facebook, presa s-a arătat interesată de subiect și au apărut două articole în două ziare locale despre monument și documentar⁹.

Dincolo de impactul avut în comunitatea locală, filmul a fost folosit la orele de istorie despre primul război mondial de la clasa a VII-a. A fost difuzat, la

⁹ http://adevarul.ro/locale/focsani/monumentul-gradina-mostenire-parinti-dateaza-razboi-mondial-dedicat-eroilor-germani-cazuti-luptele-vrancea-1_58bbffc85ab6550cb80b91f7/index.html;
<http://www.ziaruldevrancea.ro/educatie/1588840433-elevii-din-suraia-au-realizat-un-film-despre-un-monument-din-primul-razboi-mondial.html>.

începutul orei, un fragment pentru crearea unui climat favorabil și pentru a strâni interesul clasei pentru tema ce urma a fi studiată, dar și pentru munca elevilor implicați în proiect. Aceștia, pentru că aveau deja informații despre evenimentele războiului din Europa și România, au devenit profesori pentru o oră. Colegii lor au reacționat pozitiv, au fost atenți la explicațiile oferite și au înțeles că astfel de experiențe ajută la o mai bună înțelegere a fenomenelor istorice și că nu sunt imposibil de realizat.

Filmul acesta poate fi folosit de profesorii de istorie ca bază de discuții pentru lecțiile despre Primul Război Mondial, pentru a comunica într-o formă atractivă informații dar și atitudini, poate fi folosit ca un exemplu despre cum poate fi valorificată memoria locală, dar și cum se pot valorifica cunoștințele și deprinderile elevilor ce țin de utilizarea noilor tehnologii.

Nu este oricând la îndemână realizarea unui astfel de proiect deoarece consumă mult timp, este nevoie de elevi disponibili care să-și sacrifice timpul liber și care să știe să folosească aparatura tehnică și, în același timp, să aibă abilități de comunicare și relaționare. Este însă un efort care merită, deoarece aduce câștiguri tuturor: elevilor implicați, care își vor folosi și perfecționa abilitățile tehnice pentru realizarea unui demers științific, fiind astfel motivați și responsabilizați. Ei vor învăța să comunice cu ceilalți locuitori, cu autoritățile, vor învăța să-și învingă timiditatea în fața acestora și în fața camerei de filmat, ceea ce îi va ajuta pe viitor, când vor merge la un interviu pentru a solicita un loc de muncă. În același timp își vor dezvolta spiritul civic. Nu în ultimul rând vor învăța să aibă grijă de monumente și clădiri de patrimoniu, vor fi mai implicați și mai legați de viața comunității din care fac parte, se vor simți parte a acestei comunități, pe care o cunosc mai bine și la care și-au adus o minimă contribuție, vor fi pregătiți să facă față provocărilor. Și colegii lor vor avea un câștig, vor învăța din cunoștințele și experiența celor implicați și îi vor lua ca exemplu dorind să se implice în astfel de proiecte pe viitor. Comunitatea are de câștigat, aflând mai multe despre ea însăși, despre istoria locală care n-a fost ruptă de istoria națională, despre ce se întâmplă pozitiv în mijlocul său, toate acestea sporind sentimentul de apartenență și crescându-i coeziunea.